

OCENE IN POROČILA

Rudolf Neck, **Arbeiterschaft und Staat im ersten Weltkrieg 1914–1918.** (A. Quellen) I. Der Staat (1. Vom Kriegbeginn bis zum Prozes Friedrich Adlers, August 1914–Mai 1917), Wien 1964. 331 strani — II. Vom Juni 1917 bis zum Ende der Donaumonarchie im November 1918. Wien 1968. strani 736 (Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich, 3 in 4).

Problemi o vzrokih in poteku prve svetovne vojne ter o razpadu habsburške monarhije se v zadnjem času zelo vestno študirajo in diskutirajo, in sicer tako med avstrijskimi kot tudi drugimi zgodovinarji raznih držav, še posebej nasledstvenih. Rudolf Neck se že dlje časa ukvarja z vlogo avstrijske socialne demokracije, ki jo je odigrala pri razpadu monarhije, ter z njenimi tokovi in razvojem v letih vojne. Raziskovanje velikega štrajkovnega gibanja, ki ga je opravil na podlagi obsežnega arhivskega materiala, mu je pokazalo, da tega gibanja ne moremo pojmovati kot izolirano gibanje, ki naj bi spontano nastalo v začetku zadnjega leta vojne. Ob soočenju s staro konservativno avstrijsko historično šolo in z ustaljenimi mnenji socialističnih historikov se je avtor lotil sistematičnega pregleda virov za vsa vojna leta. Prišel je do mnogih novih spoznanj, ki v povsem novi luči osvetljujejo dosedanjo predstavo o mestu delavskega gibanja v zadnjih letih dvojne monarhije. Prizadevna dunajska Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich mu je s pomočjo Körnerjeve ustanove omogočila, da se počasi uresničuje pomembna edicija virov, ki ji je avtor dal gornji naslov. Doslej sta izšla dva zajetna zvezka, v načrtu pa sta še dva.

V prvem zvezku edicije so objavljeni dokumenti, ki se nanašajo na odnos države do delavskega gibanja. Obdobje se začneja z izbruhom prve svetovne vojne, ki vsekakor pomeni veliko prelomnico tudi za avstrijsko delavsko gibanje. Poudarek izbranega gradiva pa je na atentatu Friedricha Adlerja na ministrskega predsednika grofa Stürgkha 21. oktobra 1916 ter na posledicah tega dejanja. Z majem 1917 se prvi zvezek konča. Dogodki okrog tistega časa pomenijo namreč zelo bistveno cezuro v delavskem gibanju in tudi v političnem življenju monarhije sploh, ravno tako pa tudi v mednarodni areni. V vojno so vstopile Združene države Amerike, vojna se je totalizirala in s tem so se možnosti miru še bolj zmanjšale, v Rusiji je to razdobje od buržoazne do oktobrske revolucije, v notranjem avstrijskem življenju pa karakterizira to obdobje poleg procesa proti Adlerju še posebej masovno štrajkovno gibanje.

Drugi, zelo zajetni zvezek obravnava dogodke od junija 1917 do konca podonavske monarhije v novembru 1918. Za to obdobje je ohranjenega zelo

dosti arhivskega gradiva in je bil avtor prisiljen na temeljit izbor. Ves zvezek se ukvarja izključno s stavkovnim gibanjem, ki se je v drugi polovici leta 1917 množično razširilo po vsej monarhiji, zlasti pa januarja, ko je doseglo kulminacijo. Zelo zanimivi so teksti, ki kažejo na različne ocene vojaških in političnih oblasti o štrajkovnem gibanju. Ker je avtor hotel čimbolj plastično podati rast in obseg tega stavkovnega gibanja, je moral številne probleme preložiti na tretji zvezek, ki bo obsegal akte o socialnem in gospodarskem položaju delavcev, o militarizaciji obratov in s tem v zvezi o prisilnih vpoklicih v vojsko. Seveda je nekaj tega zajeto tudi že v prvih zvezkih in bo popolna slika možna šele ob pregledovanju in primerjavi celotnega opusa. Posebno zanimivo bo tudi poglavje o revolucionarni propagandi od zunaj, zlasti boljševiske Rusije, in pa kako so jo ocenjevali vladni krogi in kakšna je bila njihova nasprotna propaganda. Več bo povedano tudi o stockholmski konferenci socialističnih strank 1917, dasi se s tem ukvarjajo tudi že nekateri akti v teh zvezkih. Predvsem pa bo namen tretjega zvezka, da zajame zadržanje delavske stranke v vsem obdobju do različnih vprašanj in njihove mednarodne povezave. Istočasno s tretjim zvezkom bo izšel tudi četrti, ki bo pravzaprav komentar k vsem trem zvezkom. Vseboval bo splošni indeks, glavne korekture in pojasnil bo principe, po katerih je avtor izbral in uredil celotno edicijo. Opozoril bo tudi na časopise in drug tiskani material, ki govori o obravnavanih vprašanjih in ki bi zaradi principov izdaje samo obremenjevali, je pa vendar fundamentalnega pomena za raziskovanje.

Izbor dokumentov je omejen v glavnem na področje današnje Avstrije, vendar pa upošteva razvoj tudi v drugih deželah Cislitvanije, še posebej pri Čehih in še zlasti v Brnu. V uvodu k prvemu zvezku avtor sicer pravi, da je o tej problematiki v nasledstvenih državah izšlo že več študij in izdaj virov kot pa v Avstriji, vendar to žal ne velja za slovenske dežele. Mislim, da je bilo prav na področju izdajanja virov storjenega bore malo in v tej smeri je ta izdaja lahko vzgled in koristen napotek. Ne zdi se mi smiselno, da bi se zdaj, ko je edicija prišla komaj čez polovico, podrobneje ukvarjal z ocenjevanjem deleža slovenskih pokrajin. Bolje bo, da se to stori, ko bo delo kompletno pred nami. Vsekakor pa lahko že zdaj zapišem, da je tudi za slovenskega zgodovinarja zelo važno in pomembno in da nihče, ki se ukvarja s tem razdobjem, ne bo mogel mimo njega.

Franc Rozman

Vladimir Dedijer, *Sarajevo 1914*. Ljubljana 1916, str. 990.

V jugoslovanski historiografiji ne najdemo mnogo del, ki bi se lotevala širših mednarodnih vprašanj, kvečjemu le toliko, kolikor se neposredno tičejo naše narodne zgodovine. Temu so glavni vzrok objektivne težave, saj je za pisanje takih del potrebno mnogo dela v arhivih in knjižnicah zunaj meja naše domovine. Dedijer je za svojo monografijo zbiral podatke v številnih evropskih in ameriških arhivih in bibliotekah. Plod te vsestranske akribije in velikega truda je »Sarajevo 1914« na skoraj tisoč straneh. Avtor zasluži vse priznanje za izredno marljivost, da se je prekopal skozi ogromne arhivske fonde in nič manj obsežno literaturo o tem zanimivem problemu, ki že petdeset let zanima zgodovinarje, politike in publiciste. »Sarajevo 1914« namreč ni samo knjiga o sara-